РАДЧЕНКО О.А.
(Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. І.Франка)

ДО ПРОБЛЕМИ РЕЦЕПЦІЇ ІМАНЕНТНОЇ ПОЕТИКИ ЕМІЛЯ ШТАЙҐЕРА У ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ ТА ВІТЧИЗНЯНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Ця розвідка є продовженням наших досліджень, присвячених науковій спадщині відомого швейцарського літературознавця Еміля Штайґера (1908-1987) [Радченко 2005; Радченко 2006; Радченко 2008]. *Метою* даної статті є висвітлення рецепції теорії Е.Штайґера у західноєвропейському та вітчизняному літературознавстві. Меті підпорядковані такі основні *завдання:* 1) вивчення сприйняття основних ідей Е.Штайґера у післявоєнному західноєвропейському літературознавстві; 2) з'ясування впливу теорії швейцарця на розвиток герменевтики ХХ століття (формалізм, "школа інтерпретації"); 3) дослідження засвоєння концепції Е.Штайґера на слов'янському ґрунті. *Об'єкт дослідження* – західноєвропейське та вітчизняне літературознавство ІІ половини ХХ століття, *предмет* – праці теоретиків літератури, присвячені розглядові основних положень іманентної поетики Е. Штайґера.

Нагадаємо, що спираючись на принципи герменевтики Вільгельма Дільтая і Ніколая Гартмана, екзистенціальну філософію М. Гайдеґґера та вчення духовно-історичної школи, Еміль Штайґер у своїх програмних працях по-новому визначив основне завдання літературознавства – феноменологічний опис окремого художнього твору (ізольованого не тільки від зовнішньої дійсності, але і від історичного розвитку літератури), спрямований на розкриття тих внутрішніх законів його побудови, що перетворюють його на певну "цілісність", на єдину художню "структуру", окремі компоненти якої нерозривно пов'язані між собою ("Мистецтво інтерпретації" [Staiger 1961]); тлумачив історію літератури як її феноменологію та запропонував схему класифікації літератури за родами у відповідності до "фундаментальних можливостей людської екзистенції": ліричне – спогадування минулого, епічне – представлення теперішнього, драматичне – проектування майбутнього ("Основні поняття поетики" [Staiger 1971]); по-новому визначив літературознавче поняття "стиль" як суголосність усіх аспектів літературного твору, як "світ" кожного автентичного письменника чи як єдність у різноманітності культурної епохи ("Зміна стилю" [Staiger 1963]); запропонував нове антропологічне розуміння часу не як темпорального модусу, а як людського сущого – як уяви поета ("Час як здатність уяви поета" [Staiger 1976]).

Новаторська теорія Е. Штайґера викликав у колах літературознавців доволі багато суперечок. За підрахунками німецьких дослідників, у період з 1945 до 1968 року в німецькомовному просторі світ побачило понад 170 публікацій (включаючи рецензії) [Danneberg 1996, с. 326], що обговорювали саме концепцію іманентної інтерпретації художнього твору.

Німецьке літературознавство, яке на той час переживало апробацію нових методик інтерпретації літературного твору, сприйняло теорію поетики Е. Штайґера – науковця, "найсуб'єктивнішого з великих теоретиків літератури середини століття" [Jurgensen 1973, с. 133 – *Тут і надалі переклад з німецької мови мій – О.Р.*] – досить амбівалентно: від розгляду його вчення як "довгоочікуваного дару" до нищівної критики. Так, німецька дослідниця Екатеріні Калері вважає його літературознавчу концепцію не лише внеском у теорію літератури чи поетику, але й частиною літературознавчих фундаментальних досліджень. Водночас вона наголошує на несистематичності викладу думок Е. Штайґера, багатозначності його термінології (зокрема, запропонованої у монографії "Основні поняття поетики"), асоціативності й лише риторичній послідовності його аргументації. Однак, на думку німецької

дослідниці, саме ці риси свідчать про високу методологічну чутливість Е. Штайґера, якої він досягає у своїх повністю інтуїтивних, досистематичних дискурсах у літературознавчу проблематику [Kaleri 1993, с. 102–103]. Первинним завданням розробки Е. Штайґером основних понять поетики була побудова новочасної, відповідної новому розумінню літератури систематики, і хоча його спроби проникнення у феномени стилю та єдності літературного твору мають надзвичайно важливе значення, проте носять почасти спорадичний характер. Часто літературознавець занадто багато уваги приділяє змістовим компонентам та філософсько-антропологічним проблемам, нехтуючи саме поетологічним аспектом [Kaleri 1993, с. 196, 207]. Ґрунтовно дослідивши концепцію основних понять поетики Е. Штайґера у їх протиставленні традиційним Е. Калері вважає, що з огляду на внутрішню логічну побудову стилістично осмислені родові поняття швейцарця можна назвати якщо не теоріями, то принаймні схемами теорій, в основі яких лежить окремий літературний твір як об'єкт інтерпретації [Kaleri 1993, с. 118]. Він уловив суттєві моменти феноменів ліричного, епічного та драматичного стилів, проте, на жаль, йому не вдалося створити прозорого зв'язку між розробленими ним фундаментальними категоріями поетики та діяльністю інтерпретатора, завдання якого полягає у тому, щоб на основі даних літературознавчого аналізу встановити стилістичні реляції (ліричний стиль – спогадування і т.д.) так, щоб систематизованому за їх допомогою текстові можна було надати поетичного значення [Kaleri 1993, с. 185]. Звернення Е. Штайґером особливої уваги на проблему поетичного стилю і розвиток цього поняття до носія поетичного значення художнього тексту, виразника поетичного змісту літературного твору Е. Калері називає заслугою швейцарця й прогресивним кроком у розвитку літературознавчої теорії [Kaleri 1993, с. 163, 209]. Загалом дослідниця вважає штайґерівський метод іманентної інтерпретації літературного твору певним чином "есенційним" [Kaleri 1993, с. 225], оскільки він покликаний дати відповідь на об'ємне питання: що таке поезія?

Німецький літературознавець Бернгард Бешенштайн у статті "Основні поняття Еміля Штайґера: їх романтичні та класичні витоки" висловлює думку, що дана монографія швейцарського теоретика літератури найбільше зазнала критики саме через те, що тут Е. Штайґер виступає більше як критик стилю, котрий розглядає окремі приклади літературних творів з ідеалістичної перспективи, аніж як фундаменталіст, котрий підбирає приклади для послідовно продуманої системи. Звідси і виникають такі непослідовності: використання прикладу Е. Мьоріке для характеристики ліричного стилю і водночас демонстративне уникнення у цьому контексті творчості Горація; дотримання триєдності, в якій перший та останній елементи (ліричне і драматичне) проілюстровано прикладами з романтизму та класики, в той час як середній елемент (епічне) майже повністю обґрунтовано на поезії VIII століття до н.е.; відсутність у роздумах про драматичне посилань на античну трагедію, французьку трагедію XVII століття та навіть на В. Шекспіра чи тенденційна орієнтація епічного на класика Й.В. Ґете тощо. Висновок дослідника досить категоричний: прагнення антиісторизму Е. Штайґера – парадоксальне, а вся його монографія засвідчує погляд ученого, котрий, відмовляючись від історії, черпає знання з "залу минувшини" за власними естетичними критеріями, походження яких він сам інколи не усвідомлює [Böschenstein 1996].

Хоча новий термінологічний апарат Е. Штайґера викликав багато запитань, однак, на думку тюбінґенського рецензента Альфреда Келлетата, книга "Основні поняття поетики" мала благодійний вплив на розвиток літературознавства завдяки представленню у ній майстерних інтерпретацій конкретних літературних творів, що стали результатом тієї прекрасної свободи, в якій "учений поєднується із поціновувачем і виносить свій науковий вирок з глибини душі" [Kelletat 1953].

Отже, в загальному серед німецьких літературознавців теорія інтерпретації літературного Е. Штайґера була сприйнята з обачністю: хоча екзистенціально-антропологічна спрямованість його методу і знаходила підтримку, найбільшої критики зазнав його антиісторизм, намагання на основі аналізу однієї епохи (передовсім німецького романтизму) вивести поняття, чинні для всієї літератури, та використання для тлумачення літературних явищ позалітературних феноменів (алюзією на психологізм вважалось, наприклад, використання феномену "настрій" для визначення ліричного стилю) [пор. також Leibfried 1970, с. 44–46, Hermand 1994, с. 124].

Англійська дослідниця новаторського методу розгляду проблеми літературних родів Елізабет М. Вілкінсон вважає, що фундаментальна поетика Е. Штайґера може бути прийнятна лише для німецької літератури, називає висновки швейцарського літературознавця "непереконливими" і осуджує його за те, що у своїх літературознавчих студіях він приділяв більше уваги загальній філософії, аніж естетиці [Wilkinson 1949].

Схожі думки знаходимо й у іншого англійського теоретика літератури Пітера Салма, котрий основні поняття поетики Е. Штайґера називає "абсолютистськими та ідеалістичними у майже платонічному значенні" [Salm 1970, с. 77]. В загальному підтримуючи новаторську, зорієнтовану на онтологію концепцію швейцарця, що стала прекрасним виразом стремлінь літературознавства середини минулого століття [Salm 1970, с. 116], запропонувала нам поетику, підґрунтям якої є сама література [Salm 1970, с. 89; пор. Staiger 1976. с. 18], і допомогла досягти нового й правильнішого осягнення ліричної поезії німецького романтизму [Salm 1970, с. 83], він однак вважає помилковим намагання Е. Штайґера надати поняттям, отриманим з дослідження однієї епохи, значення незмінних принципів найвищої ваги, а відтак – хоч і мимовільно – естетичних імперативів [Salm 1970, с. 98]. Маніпуляції значень німецьких слів на кшталт М. Гайдеґґера (Ein-gebung, Vor-stellung та ін.) роблять Е. Штайґера, на думку П. Салма, в'язнем власної мови: фундаментальна поетика, яка переважно базується на інтерпретації власної мови, не придатна для універсального вжитку, обертається у колі і закінчується визнанням того, що вона не здатна повністю замінити традиційні роди літератури [Salm 1970, с. 110–112; пор. Staiger 1971, с. 166–168].

Теорія стилів Еміля Штайґера також була сприйнята досить критично. Літературознавець Моріс Бенн вважає слабким місцем стильової критики Е. Штайґера те, що вона занадто тенденціює до визначення мистецької природи письменника з окремих уривків, фрагментів його творів, замість того щоб розглядати його творчість сукупно. Так, Е. Штайґер недвозначно заявляє: "Кожна строфа балади, кожен монолог з трагедії може привести нас до мети" [Staiger 1976, с. 256]. Це однак означає, що для осягнення генія Й.В. Ґете нам не потрібно вивчати весь його об'ємний літературний спадок – достатньо однієї строфи чи монологу, взятого з його творів [Benn 1973, с. 256]. Нагадаємо, що метою інтерпретації Е.Штайґер вважав дослідження уяви письменника [пор. Staiger 1976, с. 72; Staiger 1963, с. 22] – апріорну структуру мистецької фантазії. Проте М. Бемм взагалі сумнівається у можливості проникнення в апріорні сутності, а якщо й так, то інтерпретація займатиметься тоді дослідженням більше самого письменника, ніж його творчості. Та чи не є загальновизнаною метою інтерпретації вірша його сприйняття таким, яким він сам прагне бути сприйнятий?! Тому, на думку М. Бенна, стильова критика, як і філологічні, біографічні чи історичні студії, може принести користь лише тоді, коли буде розглядатися як допоміжний елемент критики. У Е. Штайґера ж зустрічаємо її занадто абсолютизований варіант [Benn 1973, с. 258]. Переоцінка стильової критики стала результатом переоцінки "іманентності" літературознавчої інтерпретації, з якої

Е. Штайґер, наприклад, повністю виключив можливість каузальних зв'язків між розвитком митця чи культурного стилю і історичними явищами [Staiger 1961, с. 20; Staiger 1963, с. 18–19]. Тому метод літературознавчої інтерпретації він зображає у вигляді певної дихотомії: підготовча частина, що складається із філологічних та історичних студій, та власне інтерпретація, що опирається на стильову критику [Staiger 1976, с. 12, 15; Staiger 1961, с. 18; Staiger 1963, с. 23]. Такий поділ інтерпретації М. Бенн називає штучним і нездійсненним на практиці. Далі науковець критикує поняття "світу письменника" Е. Штайґера, яке той розуміє як індивідуальність автора, його власний стиль [Staiger 1945, с. 189]. Світ, на думку М. Бенна, є певним чином незалежним він письменника, як і письменник від світу, а точкою, у якій сходяться світ і письменник, є "пережите" (Erlebnis) – поняття, яке Е. Штайґер неправомірно оминає [Benn 1973, с. 263]. Нарешті, критиці підпадає відстоюваний Е. Штайґером антиісторизм і незалежність літератури від людського суспільства. Заперечення швейцарцем марксистської теорії, згідно з якою поезія є функцією суспільства, та теорії Гельдерліна, за якою суспільство є функцією поетичної творчості [пор. Staiger 1963, с. 9], робить його стильову критику "дуже загадковим заняттям" [Benn 1973, с. 266].

Усе ж, незважаючи на такі досить критичні висловлювання про окремі складові елементи новаторської теорії літератури Е. Штайґера, німецький літературознавець Манфред Юрґенсен наполягає на тому, щоб сприймати концепцію швейцарського теоретика як "класичну" [Jurgensen 1973, с. 140–142]. Адже Е. Штайґер, на його думку, обертається саме у рамках класичної естетики, що однак стало перешкодою для сприйняття його сучасниками. Та й сам літературознавець не міг пристосувати свою теорію до сучасної йому літератури – вона не відповідала "класичним" вимогам, у ній він не знаходив тієї духовності, гармонійності, того "вічно-людського", притаманних класичній літературі минувшини [пор. Staiger 1969].

З іншого боку, концепція іманентної інтерпретації Е. Штайґера знайшла своє продовження і розширення у т.зв. "школі інтерпретації", особливо впливовій у 50-х роках XX століття. Основний теоретик цієї школи, професор Ґеттінґенського університету Вольфґанґ Кайзер (1906-1960) у своїй програмній монографії "Мовний твір мистецтва" відмежовується від позитивістських та духовно-історичних течій і визначає іманентну інтерпретацію літературного твору ядром літературознавчих досліджень [Kayser 1992, с. 5]. Відтак літературний твір для нього характеризується автономним буттям: "Мовний твір мистецтва живе як такий і в собі" [Kayser 1992, с. 387] або "Поезія живе і виникає не як відображення чогось іншого, але як закрита у собі мовна структура" [Kayser 1992, с. 5]. В. Кайзер говорить навіть про "вічні закони", за якими створюється і живе мовний твір мистецтва [Kayser 1992, с. 387]. Відповідно він визначає й основну дослідницьку мету, якої повинен прагнути істинний літературознавець: визначити ці творчі сили у мовному творі мистецтва, зрозуміти їх взаємозв'язок і відтак встановити внутрішню єдність окремого самозавершеного твору [Kayser 1992, с. 24]. Ці основні постулати В. Кайзера повністю співзвучні з думками Е. Штайґера, хоча його літературознавча концепція надалі обертається виключно навколо складових мовного твору мистецтва (форма, ритм, слово, лексика, синтаксис, тропи, образи, мотиви, символи тощо) і не тенденціює услід за Е. Штайґером до загальнолюдських, екзистенційних змістів.

Щодо рецепції теорії іманентної інтерпретації Е. Штайґера у вітчизняному літературознавстві, то в цілому вона була сприйнята досить критично. Окремих досліджень, присвячених життю і творчості швейцарця, тут немає, за винятком коротких словникових статей у літературознавчих енциклопедіях [Дранов 2004; Старостин 1975] та розвідки Г.М. Фрідлендера про методологічні концепції сучасного буржуазного літературознавства [Фридлендер 1984, с. 188–192].

Метод "інтерпретації" Е. Штайґера розглядався радянськими теоретиками літератури як один з різновидів т.зв. "формального методу" в літературознавстві, який виник на Заході на зламі XIX–XX століть як реакція на методи позитивістсько забарвленої теорії літератури і стверджував погляд на художню форму як на категорію, що визначала специфіку літератури і була здатна до іманентного саморозвитку [Лидов 1975, с. 59]. У Росії формалізм став реакцією на події жовтневої революції, своєрідним намаганням відмежуватися від політичних міжусобиць рамками "чистої науки". Формальна школа не була тут єдиним напрямком і складалась передусім з прибічників ОПОЯЗу (Общество изучения поэтического языка, 1910-20-ті роки) та ряду науковців, що співпрацювали з ними у 20-х роках в Державному інституті історії мистецтв (В.М. Жирмунський, В.В. Виноградов, Б.В. Томашевський та ін.), проте не повністю поділяли доктрин опоязівців. Близькими до формального методу були також члени Московського лінгвістичного гуртка, передусім Р.О. Якобсон та Г.О. Винокур. Спільним для усіх російських представників формального методу було прагнення подолати у тогочасному літературознавстві дуалізм форми і змісту, що знайшло своє вираження в уявленні про "форму" як єдиний реальний носій специфіки мистецтва, у зарахуванні змісту до "позахудожніх" категорій і зведенні форми переважно до "поетичної мови", що вона володіє іманентними законами розвитку і не залежить від інших позалітературних "рядів". Література для формалістів – не "віддзеркалення" суспільних настроїв (як вважали прибічники культурно-історичного методу), не проекція індивідуального світогляду автора (як ставили питання потебніанці), не класова ідеологія, що відображає дійсність (чим вона є для марксистів), а безідейна гра, самоціль. Формальна школа спростовувала відтак методологію культурно-історичної, психологічної та соціологічної шкіл, відкидала їх підхід до літератури як "умоглядний", "ненауковий". Водночас її власні наукові принципи нерідко позначались вузькістю, механіцизмом і статичністю (наприклад, зведення змісту літературного твору до суми стилістичних прийомів у В.Б. Шкловського). Згодом, у 20-30-х роках, формальна школа переживає трансформацію й розширення своїх доктрин: художній твір уже не є просто сумою прийомів – його елементи динамічно співвідносяться між собою і зі всією літературною системою твору, яка є завершеною і самодостатньою. Методологія прихильників формальної школи цих років отримала назву "функціональної поетики" [Лидов 1975, с. 61].

Наукові пошуки представників російського формалізму частково перегукуються з концепцією іманентної інтерпретації літературного твору, розробленою Е. Штайґером. Так, наприклад, радянський лінгвіст і літературознавець Григорій Осипович Винокур (1896-1947) у своїй праці "О языке художественной литературы", розглядаючи поетичну мову у потрійному смислі (як стиль мовлення; як мову, наділену специфічною поетичною експресією; як мову, підняту в ранг мистецтва), наголошує на "рефлективності" поетичного слова, тобто його зверненість на само себе [Винокур 1991, с. 25–30]. За основу інтерпретації ("критики") художнього тексту він бере філологічну науку [Винокур 1991, с. 90], підкреслюючи необхідність підбору конкретного способу аналізу у кожному окремому випадку у залежності від самого тексту та суб'єктивність будь-якої критики, адже вона базується на релятивності розуміння твору кожним окремим інтерпретатором [Винокур 1991, с. 102–104]. Схожі думки ми зустрічали і у Е. Штайґера. Однак у текстології Г.О. Винокур заперечує чисто зовнішній, механістичній підхід до тесту й включає в неї смисловий, естетичний і психологічних моменти, пов'язані з історично-біографічним фоном [Винокур 1991, с. 66-67].

Щодо власне рецепції іманентної методології Е. Штайґера у радянському літературознавстві, то нам вдалося встановити лише декілька безпосередніх точок

дотику. Відомий лінгвіст і літературознавець Віктор Максимович Жирмунський (1891-1971) у контексті розробки свого методу порівняльно-стилістичного аналізу літературного твору дає типову й показову для радянської науки про літературу характеристику концепції швейцарського літературознавця: "Опираясь на лингвистику (т.е. на лингвистическую стилистику) в анализе языкового материала и на историю литературы в понимании литературного стиля, стилистическое изучение литературного произведения всегда должно быть историческим. Попытки интерпретации литературного произведения "так такового", его "сущности" (Wesen) как замкнутого "мира в себе", воплощенного в слове, вне его исторических связей и обусловленностей, которые пропагандируются некоторыми модными в настоящее время направлениями западногерманского литературоведения [Штайгер, Кайзер], неизбежно *имеют "интуитивный", т.е. субъективно-импрессионистический, характер.* Лишенные опоры в объективных исторических методах анализа идейно-художественного содержания литературного произведения и средств его художественного (словесного) выражения в их исторической обусловленности, *такие "интерпретации" чаще всего отображают идеи и вкусы самого интерпретатора и его современности, тем самым представляя сознательную или бессознательную фальсификацию*" [Жирмунский, 1979, с. 410–411. – Виділення моє – О.Р.].

Академік Віктор Володимирович Виноградов (1895-1969) згадує ім'я Е. Штайґера, намагаючись окреслити межі своєї поетики і встановити місце у ній для стилістики. Услід за В.М. Жирмунським він критикує антиісторизм інтерпретації Е. Штайґера, наголошуючи на тому, що стилістика художнього твору є неодмінно проблемою історико-літературною [Виноградов, 1963, с. 167]. В історичному ключі В.Виноградов визначає й усю свою поетику, вважаючи, що у ній об'єднуються лінгвістичний, естетико-стилістичний, літературознавчий та інші мистецтвознавчі підходи до вивчення структури літературно-художніх творів. Відтак поетика дає матеріал для з'ясування *історичного* змісту естетичної категорії "поетичного" [Виноградов, 1963, с. 206].

Отже, як бачимо із вище сказаного, уже у 70-х роках минулого століття іманентна інтерпретація літературного твору зазнала критики як на Заході, так і у вітчизняному літературознавстві, передусім через її суб'єктивність та антиісторизм. Проте у будь-якому випадку її заслугою слід вважати те, що вона підняла на якісно новий рівень значення літературного тексту як цілісної системи і посприяла розвитку методу докладного аналізу тексту. Ми схильні асоціювати літературознавчу концепцію Еміля Штайґера зі словами Й.В. Ґете: "Кожне споглядання переходить у сприйняття, кожне сприйняття – у думку, кожна думка – у засвоєння, тому можна сказати, що ми теоретизуємо уже при кожному уважному погляді на світ. Це однак слід робити з усвідомленням, з самопізнанням, зі свободою і … з іронією – таке мистецтво необхідне тоді, коли абстракція, якої ми боїмось, повинна стати безпечною, а результат досвіду, на який ми сподіваємось, досить життєвим і корисним" [цит. за Kelletat 1953, с. 223–224]. І такий результат досвіду нам подарувала новаторська теорія швейцарського літературознавця.

Література

Виноградов В. В. Стилистика, теория поэтический речи, поэтика / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1963. – 256 с. *Винокур Г. О.* О языке художественной литературы : учебн. пособие для филол. спец. вузов / Григорий Осипович Винокур / [сост. Т. Г. Винокур ; предисл. В. П. Григорьева]. – М. : Высшая школа, 1991. – 448 с. *Дранов А. В.* Штайгер Эмиль / А. В. Дранов // Западное литературоведение XX века : энциклопедия. – М. : Intrada, 2004. – С. 467. *Жирмунский В. М.* Сравнительное литературоведение. Восток и Запад / Виктор Максимович

Жирмунский. – Ленинград : "Наука", 1979. – 494 с. *Лидов Л.* "Формальный метод" / Л. Лидов, П. Соскребышев // Краткая литературная энциклопедия / [глав. редактор А. А. Сурков]. – М. : "Советская энциклопедия", 1975. – Т. 8. – С. 59–63. *Радченко О. А.* Еміль Штайґер як теоретик іманентної інтерпретації художнього твору / Олег Анатолійович Радченко // Літературознавчий збірник. Вип. 23-24. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – С. 40–51. *Радченко О. А.* Основні поняття поетики Еміля Штайгера / Олег Анатолійович Радченко // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. – Харків : ППВ "Нове слово", 2006. – С. 98–115. – (Серія літературознавство ; вип. 4 (48) ; ч. 2). *Радченко О. А.* Поняття стилю та його еволюція у літературознавчій концепції Еміля Штайгера / Олег Анатолійович Радченко // Актуальні проблеми сучасної термінології : зб. наук. праць за матеріалами наук.-практ. семінару. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2008. – С. 199–208. *Старостин Б. А.* Штайгер, Эмиль / Б.А. Старостин // Краткая литературная энциклопедия / [глав. ред. А.А. Сурков]. – М. : "Советская энциклопедия", 1975. – Т. 8. – С. 791–792. *Фридлендер Г. М.* Методологические проблемы литературоведения / Георгий Михайлович Фридлендер. – Ленинград : "Наука", 1984. – 238 с. *Benn M.* Problematische Aspekte der Stilkritik. Bemerkungen zu der literaturwissenschaftlichen Methode Emil Staigers / Maurice Benn // Methodenfragen der deutschen Literaturwissenschaft / [hrsg. von R. Grimm und J. Hermand]. – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1973. – S. 255–267. *Böschenstein B*. Emil Staigers *Grundbegriffe* : ihre romantischen und klassischen Ursprünge / Bernhard Böschenstein // Zeitenwechsel. Germanistische Literaturwissenschaft vor und nach 1945 / [hrsg. von W. Barner und Ch. König]. – Frankfurt a.M. : Fischer Taschenbuch Verlag, 1996. – S. 268–281. *Danneberg L.* Zur Theorie der werkimmanenten Interpretation / Lutz Danneberg // Zeitenwechsel. Germanistische Literaturwissenschaft vor und nach 1945 / [hrsg. von W. Barner und Ch. König]. – Frankfurt a.M. : Fischer Taschenbuch, 1996. – S. 313–342. *Hermand J.* Geschichte der Germanistik / Jost Hermand. – Reinbek bei Hamburg : Rowohlt, 1994. – 280 S. *Jurgensen M.* Deutsche Literaturtheorie der Gegenwart : Georg Lukács – Hans Mayer – Emil Staiger – Fritz Strich / Manfred Jurgensen. – München : Franke, 1973. – 208 S. *Kaleri E.* Methodologie der literarischen Stilinterpretation. Versuch einer analytischen Durchdringung hermeneutischer Strukturen / Ekaterini Kaleri. – Würzburg : Königshausen & Neumann, 1993. – 242 S. *Kayser W.* Das sprachliche Kunstwerk. Eine Einführung in die Literaturwissenschaft / Wolfgang Kayser. – 20. Aufl. – Tübingen, Basel : Francke, 1992. – 460 S. *Kelletat A.* Emil Staiger, Grundbegriffe der Poetik. Zürich 1946, Atlantis. 246 S. / Alfred Kelletat // Euphorion. Zeitschrift für Literaturgeschichte / [hrsg. von Hans Pyritz]. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1953. – Dritte Folge, Bd. 47. –S. 220–224. *Leibfried E.* Kritische Wissenschaft vom Text. Manipulation, Reflexion, transparente Poetologie / Erwin Leibfried. – Stuttgart : Metzler, 1970. – XIII, 362 S. *Salm P.* Drei Richtungen der Literaturwissenschaft : Scherer – Walzel – Staiger / Peter Salm ; aus dem Englischen übertragen von Marlene Lohner. – Tübingen : Max Niemeyer, 1970 – 126 S. *Staiger E.* Die Kunst der Interpretation. Studien zur deutschen Literaturgeschichte / Emil Staiger. – 3. Aufl. – Zürich : Atlantis, 1961. – 274 S. *Staiger E.* Die Zeit als Einbildungskraft des Dichters. Untersuchungen zu Gedichten von Brentano, Goethe und Keller / Emil Staiger. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1976. – 214 S. *Staiger E.* Geist und Zeitgeist. Drei Betrachtungen zur kulturellen Lage der Gegenwart / Emil Staiger. – 2. erw. Neuauflage. – Zürich : Atlantis, 1969. – 88 S. *Staiger E.* Grundbegriffe der Poetik / Emil Staiger. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1971. – 182 S. *Staiger E.* Stilwandel. Studien zur Vorgeschichte der Goethezeit / Emil Staiger. – Zürich : Atlantis, 1963. – 204 S. *Staiger E.* Versuch über den Begriff des Schönen / Emil Staiger // Trivium. Schweizerische Vierteljahresschrift für Literaturwissenschaft und Stilkritik. – Zürich : Atlantis, 1945. – Jg. III. – S. 185–197. *Wilkinson E. M.* Grundbegriffe der Poetik. By Emil Staiger. Zürich : Atlantis Verlag. 1947. 246 pp. / Elizabeth M. Wilkinson // The Modern Language Review. A Quarterly Journal ed. for the Modern Humanities Research Association by Charles J. Sisson, A Gillies and John Orr. – Cambridge : The Cambridge University Press, 1949. – Vol. XLIV. – P. 433–437.